

Η Μεγάλη Ύφεση

1929-1932

Μια προαναγγελθείσα Κρίση

Το γεγονός ότι η παγκόσμια οικονομία, στο τέλος της δεκαετίας του '20, θα αντιμετώπιζε φοβερές δυσκολίες δεν εξέπληξε κανένα εκτός ίσως από κάποιους που προωθούσαν την εικόνα μιας Αμερικής μικρών γραφικών πόλεων.

Η Κομμουνιστική Διεθνής, πράγματι, προέβλεψε μια άλλη οικονομική κρίση τη στιγμή που η άνοδος της οικονομικής δραστηριότητας βρισκόταν στο αποκορύφωμά της, αναμένοντας ότι η κρίση αυτή –έτσι τουλάχιστον πίστευαν ή προσποιούνταν ότι πίστευαν οι εκπρόσωποι της- θα οδηγούσε σε ένα νέο γύρο επαναστάσεων.

Πολύ σύντομα όμως οδήγησε στο αντίθετο.

Ωστόσο, αυτό που κανείς δεν περίμενε, πιθανότατα ούτε ακόμα και οι επαναστάτες στις πιο αισιόδοξες στιγμές τους, ήταν η εκπληκτική οικουμενικότητα και το βάθος της κρίσης που άρχισε με την κατάρρευση του χρηματιστηρίου της Ν.Υ. στις 29 Οκτωβρίου 1929.

Και αυτό ισοδυναμούσε σχεδόν με την κατάρρευση της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας, η οποία φάνηκε τώρα να είναι παγιδευμένη σε ένα φαύλο κύκλο που κάθε πτωτική κίνηση ορισμένων δεικτών (εκτός της ανεργίας που φυσικά οδηγήθηκε σε νέα αστρονομικά ύψη) παρέσυραν στην πτώση και όλους τους άλλους.

Η κρίση του 1929

Τα αίτια

Ο ρόλος των ΗΠΑ

(1)

Γιατί στη διάρκεια του μεσοπολέμου η καπιταλιστική οικονομία δεν κατάφερε να λειτουργήσει;

Η κατάσταση που επικρατούσε στις ΗΠΑ κατέχει κεντρική θέση στην απάντηση.

Διότι εάν οι διαταραχές που σημειώθηκαν στην Ευρώπη κατά τη διάρκεια του πολέμου και μετά θα μπορούσαν εν μέρει να θεωρηθούν εν μέρει υπεύθυνες για τα οικονομικά προβλήματα που δημιουργήθηκαν, οι ΗΠΑ βρέθηκαν μακριά από τον πόλεμο, μολονότι η σύντομη εμπλοκή τους ήταν αποφασιστική για την έκβαση του.

Επομένως, η οικονομία των ΗΠΑ όχι μόνο παρέμεινε μακριά από τέτοιες διαταραχές αλλά ωφελήθηκε θεαματικά από τον πρώτο όπως βεβαίως και από τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.

Στα 1913 οι ΗΠΑ είχαν ήδη την μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο παράγοντας πάνω από το ένα τρίτο της βιομηχανικής παραγωγής – μέγεθος που ήταν λίγο μικρότερο από την παραγωγή της Γερμανίας, της Βρετανίας και της Γαλλίας μαζί. Το 1929 παρήγαγαν πάνω από το 42% της συνολικής παγκόσμιας παραγωγής έναντι του 28% και των τριών χωρών μαζί.

Η κρίση του 1929

Τα αίτια

Ο ρόλος των ΗΠΑ

(2)

Συνοπτικά, μετά το τέλος του πρώτου παγκοσμίου πολέμου η οικονομία των ΗΠΑ κυριαρχούσε διεθνώς όπως έγινε, για μια ακόμη φορά και μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.

Μόνο η Μεγάλη Ύφεση διατάραξε προσωρινά την ανοδική αυτή πορεία.

Επιπλέον, ο πόλεμος όχι μόνο ενδυνάμωσε τη θέση τους ως τη μεγαλύτερη χώρα βιομηχανικής παραγωγής, αλλά και ως τη μεγαλύτερη πιστώτρια χώρα.

Οι Αμερικάνοι που είχαν αρχίσει το πόλεμο σαν χρεώστρια χώρα τερμάτισαν στη θέση του κυριότερου διεθνή δανειστή.

Εφόσον οι ΗΠΑ συγκέντρωναν τις επιχειρησιακές τους δραστηριότητες στην Ευρώπη και το δυτικό ημισφαίριο η επίδραση τους στην Ευρώπη ήταν αποφασιστική.

Συνοπτικά δεν υπάρχει εξήγηση στην παγκόσμια οικονομική κρίση χωρίς τις ΗΠΑ.

Η κρίση του 1929

Τα αίτια

Οι ΗΠΑ
και η Παγκόσμια Οικονομία
(1)

Από οικονομική άποψη, το ειδικό βάρος των ΗΠΑ στην οικονομική κατάρρευση του μεσοπολέμου μπορεί να εξετασθεί με δύο τρόπους:

- Ο πρώτος αναφέρεται στην έντονη και αυξανόμενη ανισορροπία στη διεθνή οικονομία, λόγω της ασυμμετρίας στην οικονομική ανάπτυξη μεταξύ ΗΠΑ και του υπόλοιπου κόσμου.

Μπορεί να υποστηριχθεί ότι το παγκόσμιο σύστημα δεν λειτουργούσε διότι σε αντίθεση με τη Μεγάλη Βρετανία που ήταν το κέντρο πριν από το 1914, οι ΗΠΑ δεν είχαν και μεγάλη ανάγκη τον υπόλοιπο κόσμο.

Οι ΗΠΑ δεν είχαν και πολύ ανάγκη τον υπόλοιπο κόσμο διότι μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο χρειάζονταν να εισάγουν λιγότερο κεφάλαιο εργασία και (σχετικά) λιγότερα εμπορεύματα από ποτέ άλλοτε – εκτός από ορισμένες πρώτες ύλες.

Η κρίση του 1929

Τα αίτια

Οι ΗΠΑ
και η Παγκόσμια Οικονομία
(2)

Οι εξαγωγές τους μολονότι σημαντικές από διεθνή άποψη συνέβαλαν πολύ λιγότερο στο Εθνικό εισόδημα σε σύγκριση με κάθε άλλη βιομηχανική χώρα.

Ωστόσο θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι ΗΠΑ ήταν η πρώτη εξαγωγική χώρα στη δεκαετία του '20 και μετά τη Βρετανία ο μεγαλύτερος εισαγωγέας.

Γι' αυτό το λόγο ήταν και η πρώτη χώρα που έπεσε θύμα της Ύφεσης. Το παγκόσμιο εμπόριο έπεσε κατά το ένα τρίτο αλλά οι εξαγωγές των ΗΠΑ μειώθηκαν κατά το ήμισυ.

Αναφορικά με τις πρώτες ύλες και τα τρόφιμα απορροφούσε περίπου το 40% όλων των εξαγωγών των δεκαπέντε πιο σημαντικών εμπορικών εθνών, γεγονός που εξηγεί σε μεγάλο βαθμό τα καταστροφικά αποτελέσματα της ύφεσης για τους παραγωγούς εμπορευμάτων όπως σίτου, βάμβακος, ζάχαρης, καουτσούκ, μέταξας, χαλκού, λευκοσιδήρου και καφέ.

Η κρίση του 1929

Τα αίτια

Τα σαθρά θεμέλια της
ανάπτυξης των ΗΠΑ

Η υστέρηση της Ενεργούς
Ζήτησης

Η δεύτερη αιτία της Ύφεση έγκειται στην αποτυχία της παγκόσμιας οικονομίας να δημιουργήσει αρκετή ζήτηση για μια παγκόσμια επέκταση.

Τα θεμέλια της ευημερίας της δεκαετίας του 1920 ήταν ασθενή ακόμη και στις Η.Π.Α., όπου η γεωργία ήταν ουσιαστικά σε φάση ύφεσης και οι χρηματικοί μισθοί παρέμεναν στάσιμοι στα τελευταία χρόνια της ανόδου της οικονομικής δραστηριότητας.

Αυτό που συνέβαινε σε περιόδους οικονομικής ανόδου στην ελεύθερη αγορά, ήταν ότι ενώ οι μισθοί αυξάνονταν τα κέρδη αυξάνονταν δυσανάλογα και οι ευημερούντες έπαιρναν μεγαλύτερο κομμάτι της εθνικής πίτας.

Αλλά καθώς η μαζική ζήτηση δεν μπορούσε να παρακολουθήσει τον ταχύτατο βηματισμό της αυξανόμενης παραγωγικότητας του βιομηχανικού συστήματος στις μέρες ακμής, το αποτέλεσμα ήταν υπερπαραγωγή και κερδοσκοπία.

Έτσι όταν επήλθε η κατάρρευση, τα πράγματα πήραν πιο δραματικές διαστάσεις στις ΗΠΑ διότι η χωλαίνουσα επέκταση της ζήτησης τονώθηκε με μια τεράστια επέκταση της καταναλωτικής πίστης.

Η κρίση του 1929

Τα αίτια

Τα σαθρά θεμέλια της ανάπτυξης των ΗΠΑ

Η επίπλαστη ευημερία της πίστωσης

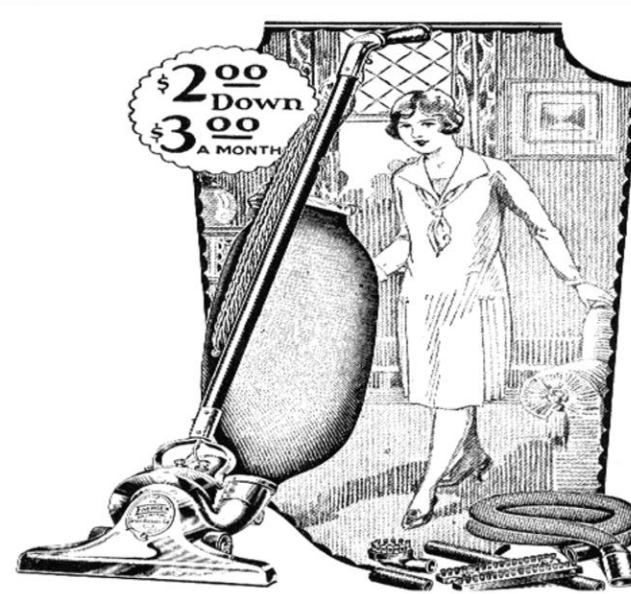
Ένας από τους νεωτερισμούς των "τρελών χρόνων" στις ΗΠΑ υπήρξε και η κατανάλωση επί πιστώσει.

Το 1927 το 15% των πωλήσεων στον καταναλωτή γίνονται επί πιστώσει, αλλά όμως σε αυτό το ποσοστό περιλαμβάνονται το 85% των επίπλων, το 80% των φωνογράφων, το 75% των πλυντηρίων...

Αυτά είναι άλλωστε και τα προϊόντα που πλήττονται ιδιαίτερα από την κατάρρευση.

Το 1930 η μείωση της ατομικής κατανάλωσης είναι της τάξης του 6% έως 20%

Όμως για τα διαρκή καταναλωτικά αγαθά των οποίων ο τρόπος αγοράς γινόταν μέσω πίστωσης η μείωση θα φτάσει το 50% μεταξύ 1929 και 1933.

READY CASH

for

OVER-HAULING } *Your*
NEW TIRES } *Car*
REPAINTING }
REPAIRING }

If you can use a little money, now or at any other time, in amounts up to \$300 why not call on us or PHONE MARKET 31, our method is quick, courteous and confidential.

We allow you to repay us in small monthly payments with legal interest.

We also make Loans on Furniture, Pianos, Radios, Etc.

STATE LOAN CO.

215 Southern Surety Building
6th and Mulberry Streets
DES MOINES, IOWA

(Over)

You Can Get
ONE-DAY SERVICE
ON

LOANS

— UP TO —

\$ 3 0 0

Your AUTO is your
SECURITY

Phone Market 31

STATE LOAN CO.

215 Southern Surety Building
6th and Mulberry Streets
DES MOINES, IOWA

(Over)

Η κρίση του 1929

Τα αίτια

Τα σαθρά θεμέλια της ανάπτυξης των ΗΠΑ

Ένα προβληματικό Τραπεζικό Σύστημα

Οι τράπεζες λόγω της τεράστιας κερδοσκοπίας στα ακίνητα που είχε φτάσει στο αποκορύφωμά της το 1929, υπερφορτώθηκαν με επισφαλή και ανεξόφλητα χρέη και ως εκ τούτου αρνήθηκαν τη χορήγηση νέων στεγαστικών δανείων ή την επαχρηματοδότηση αυτών που ήδη είχαν χορηγήσει και ήταν ανεξόφλητα.

Το 1933 σχεδόν το μισό των στεγαστικών δανείων δεν μπορούσαν να εξοφληθούν με τις συνήθεις δόσεις και κάθε μέρα 1000 περίπου ιδιοκτησίες έπαιρναν τον δρόμο της κατάσχεσης.

Αλλά αυτό δεν εμπόδισε τη χρεοκοπία των τραπεζών κατά χιλιάδες.

Το ίδιο συνέβαινε και με αυτούς που είχαν αγοράσει αυτοκίνητα.

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το τραπεζικό σύστημα των ΗΠΑ δεν επέτρεπε την ύπαρξη του ευρωπαϊκού συστήματος είδους γιγαντιαίας τράπεζας με πανεθνικό σύστημα υποκαταστημάτων.

Επομένως αποτελείτο από σχετικά αδύναμες τοπικές τράπεζες, ή στην καλύτερη περίπτωση από τράπεζες που λειτουργούσαν σε επίπεδο πολιτείας.

Η κρίση του 1929

Τα αίτια

Τα σαθρά θεμέλια της
ανάπτυξης των ΗΠΑ

Η κατάρρευση της
εμπιστοσύνης

Αυτό που έκανε την οικονομία ευάλωτη σ' αυτή την εκρηκτική άνοδο της πίστης ήταν ότι οι δανειολήπτες αγόραζαν διαρκή καταναλωτικά αγαθά της σύγχρονης καταναλωτικής κοινωνίας όπου οι ΗΠΑ πρωτοπορούσαν ακόμη και τότε.

Αλλά η αγορά ακινήτων και αυτοκινήτων θα μπορούσε ταχύτατα να αναβληθεί με δεδομένο το γεγονός ότι τα αγαθά αυτά είχαν και έχουν πολύ υψηλή ελαστικότητα.

Επομένως τα αποτελέσματα μιας μακροχρόνιας κρίσης ήταν δραματικά.

Η παραγωγή αυτοκινήτων μειώθηκε κατά το ήμισυ ενώ η παραγωγή δίσκων Jazz (φυλετικών δίσκων όπως τους αποκαλούσαν) ουσιαστικά σταμάτησε για λίγο διάστημα.

Συνοπτικά σε αντίθεση με τους σιδηροδρόμους, την κατασκευή βελτιωμένων πλοίων ή την παραγωγή χάλυβα και μηχανικών εργαλείων που μειώνουν το κόστος – τα νέα προϊόντα και ο νέος τρόπος ζωής απαιτούσαν υψηλά και αυξανόμενα επίπεδα εισοδήματος καθώς και υψηλό βαθμό εμπιστοσύνης στο μέλλον. Αλλά ακριβώς αυτή η εμπιστοσύνη ήταν που κατέρρευσε.

Η κρίση του 1929

Τα αίτια

Ο ρόλος της Ευρώπης

Οι Γερμανικές επανορθώσεις (1)

Παρόλα αυτά δεν πρέπει να παραβλέψουμε και τις ευρωπαϊκές ρίζες των οικονομικών προβλημάτων τα οποία σε μεγάλο βαθμό είχαν πολιτική προέλευση.

Η συνθήκη Ειρήνης των Βερσαλλιών έγινε η ειρήνη των νικητών, και παραφράζοντας τον Καρλ φον Κλαούσεβιτς, η ειρήνη δεν ήταν τίποτα περισσότερο από τη συνέχιση του πολέμου με άλλα μέσα. Στη διάσκεψη ειρήνης των Βερσαλλιών 1919 επιβλήθηκαν στη Γερμανία ως "επανορθώσεις" τεράστια ποσά, τα οποία έπρεπε να πληρώσει για το κόστος του πολέμου και τις ζημιές που προκάλεσε στις νικήτριες δυνάμεις.

Τα ποσά που έπρεπε να πληρώσει η Γερμανία παρέμειναν απροσδιόριστα, αποτέλεσμα συμβιβασμού μεταξύ της θέσης των ΗΠΑ που υποστήριζαν να καθοριστούν ακριβώς οι πληρωμές της Γερμανίας σύμφωνα με την οικονομική δυνατότητα της χώρας και της θέσης των άλλων Συμμάχων - κυρίως της Γαλλίας – που επέμεναν να καλύψουν ολόκληρο το κόστος του πολέμου.

Πραγματικός αντικειμενικός στόχος των Συμμάχων και κυρίως της Γαλλίας ήταν να κρατήσουν τη Γερμανία αδύναμη και να έχουν στα χέρια τους ένα μέσο πίεσης.

Η κρίση του 1929

Τα αίτια

Ο ρόλος της Ευρώπης

Οι Γερμανικές επανορθώσεις (2)

Το τελικό ποσό θα καθοριζόταν από τη διασυμμαχική «Επιτροπή Αποζημιώσεων».

Τον Απρίλιο του 1921, υπό την ισχυρή πίεση της Γαλλίας το ποσό καθορίστηκε σε 132 δις χρυσά μάρκα δηλαδή 33 δις δολάρια, ένα ποσό που ξεπερνούσε τα όρια του φανταστικού.

Ειδικότερα οι γαλλικές αξιώσεις ήταν εξωφρενικές.

Η Γαλλία απαιτούσε παραδείγματος χάριν, 75 δις φράγκα για την καταστροφή των κτηρίων στη Β.Α. Γαλλία, η οποία αντιπροσώπευε μόνο το 4% του εδάφους της χώρας, ενώ οι επίσημες στατιστικές του 1917 είχαν εκτιμήσει την αξία των κατοικιών ολόκληρης της χώρας μόνο σε 59,5 δις φράγκα.

Η κρίση του 1929

Τα αίτια

Ο ρόλος της Ευρώπης

Το συμμαχικό χρέος

Οι "επανορθώσεις" οδήγησαν σε ατελείωτες διαμάχες και διευθετήσεις εφόσον οι ΗΠΑ προς μεγάλη δυσαρέσκεια των πρώην Συμμάχων της επιθυμούσαν να συνδέσουν το θέμα των γερμανικών χρεών προς τους Συμμάχους με το θέμα των χρεών που δημιούργησαν οι σύμμαχοι προς την Ουάσιγκτον κατά τη διάρκεια του πολέμου. Τα ποσά που ζητούσαν οι ΗΠΑ ήταν τόσο παράλογα όσο αυτά που ζητούσαν οι Σύμμαχοι από την Γερμανία και τα οποία ισοδυναμούσαν με μιάμιση φορά το εθνικό εισόδημα της χώρας το 1929. Τα βρετανικά χρέη προς τις ΗΠΑ ανέρχονταν στο μισό του βρετανικού εθνικού εισοδήματος και τα γαλλικά στα δύο τρίτα.

Η κρίση του 1929

Τα αίτια

Ο ρόλος της Ευρώπης

Ο κίνδυνος μιας αδύναμης Γερμανίας

Δύο ήταν τα θέματα σε σχέση με τις γερμανικές επανορθώσεις. **Πρώτο** το θέμα που επισήμανε ο Keynes, ότι χωρίς την αποκατάσταση της γερμανικής οικονομίας ήταν αδύνατη η αποκατάσταση ενός σταθερού φιλελεύθερου πολιτισμού και μιας σταθερής οικονομίας στην Ευρώπη. Όμως η γαλλική πολιτική ήταν αντίθετη και αποσκοπούσε στο να κρατά τη Γερμανία ανίσχυρη για λόγους δικής της ασφάλειας.

Δεύτερο, υπήρχε το πρόβλημα του τρόπου πληρωμής των επανορθώσεων.

Όσοι ήθελαν τη Γερμανία ανίσχυρη, ζητούσαν μετρητά μάλλον παρά αγαθά από την τρέχουσα παραγωγή της (όπως θα ήταν λογικό) ή τουλάχιστον από το εισόδημα των γερμανικών εξαγωγών, εφόσον κάτι τέτοιο θα ενδυνάμωνε τη γερμανική οικονομία έναντι των ανταγωνιστών της.

Στην πραγματικότητα εξανάγκασαν τη Γερμανία να καταφύγει σε επαχθή δανεισμό, με συνέπεια τα τεράστια ποσά των επανορθώσεων να προέρχονται από μαζικά αμερικάνικα δάνεια που συνήψε η Γερμανία στα μέσα της δεκαετίας του '20.

Για τους αντιπάλους της Γερμανίας, το γεγονός αυτό φαινόταν να έχει το πρόσθετο πλεονέκτημα ότι η Γερμανία βυθιζόταν στα χρέη.

Η κρίση του 1929

Τα αίτια

Ο ρόλος της Ευρώπης

Η Ευρώπη στο έλεος την αμερικανικών τραπεζών

Όμως η διευθέτηση αυτή έκανε και τη Γερμανία αλλά και την υπόλοιπη Ευρώπη εξαιρετικά ευαίσθητες στη μείωση του αμερικάνικου δανεισμού που άρχισε πριν από την κρίση και στην παύση των αμερικάνικων δανείων ως επακόλουθο του κραχ του 1929.

Κατά τη διάρκεια της ύφεσης οι πληρωμή των πολεμικών επανορθώσεων σταμάτησε.

Αλλά όμως ο τερματισμός των πληρωμών αυτών εκ μέρους της Γερμανίας δεν είχε κανένα αποτέλεσμα στην οικονομία.

Αυτό που θα πρέπει να κρατήσουμε είναι η ασθενέστερη θέση που περιέπεσαν οι οφειλέτριες χώρες.

Από τη μία ένα υπέρογκο μακροπρόθεσμο χρέος να βαρύνει την οικονομία τους, κι από την άλλη, μια ολοένα εντεινόμενη προσφυγή σε βραχυπρόθεσμο δανεισμό για την εξισορρόπηση των ισοζυγίων τους (πληρωμή κυρίως τοκοχρεολυσίων).

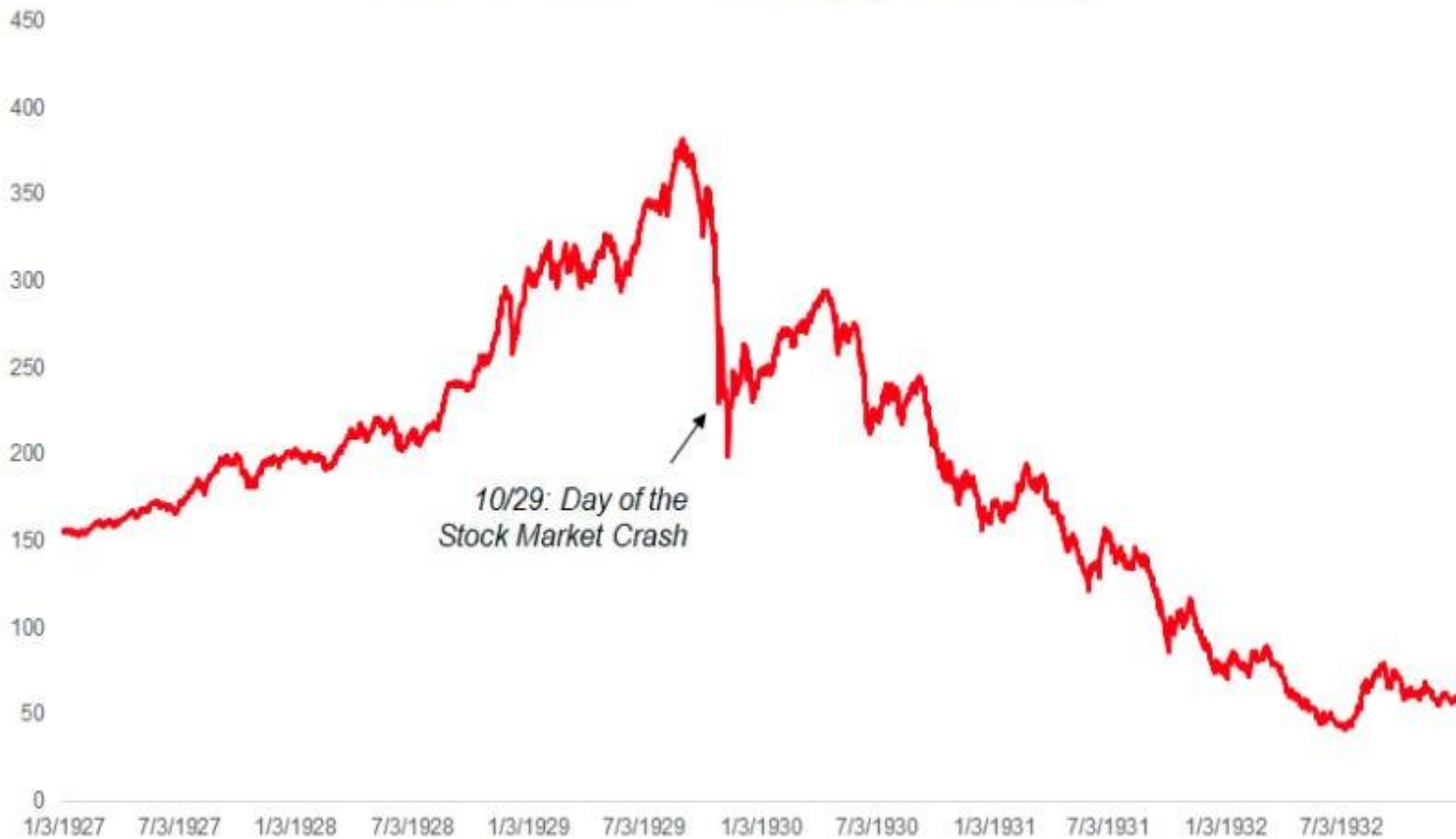
Το κάθε έθνος έτσι εξαρτιόταν από την καλή θέληση των αμερικανικών κυρίως τραπεζών.

Οι ιδιωτικές όμως αυτές συμβολές ήταν εξαιρετικά ευμετάβλητες και η τυχόν παύση τους μπορούσε να επιφέρει σωρεία πτωχεύσεων.

Ήταν προφανές ότι η αγορά ανθρώπων, κεφαλαίων και αγαθών οδηγούνταν προς μια γενικευμένη εμπλοκή.

Κάτω από αυτές τις περιστάσεις μερικά χρηματιστηριακά επεισόδια κερδοσκοπικού χαρακτήρα αρκούσαν για να καταρρεύσει το οικοδόμημα της ευημερίας.

Dow Jones Industrial Average (1927 to 1932)

Το χρονικό της χρηματιστηριακής κρίσης του 1929 (1)

Το κραχ του 1929 ήταν ο βίαιος επίλογος ενός από τα μεγαλύτερα κερδοσκοπικά boom (μιας από τις μεγαλύτερες κερδοσκοπικές ανόδους) που γνώρισε το χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης.

Από αυτή την άποψη το χρηματιστηριακό κραχ ήταν κυρίως αμερικάνικη υπόθεση.

Η αύξηση των τιμών των μετοχών δεν σχετιζόταν με την αύξηση των κερδών των εταιριών αλλά ήταν το αποτέλεσμα μιας φρενήρους και γενικευμένης κερδοσκοπίας όχι μόνο από τις μεγάλες επιχειρήσεις αλλά και από μια σημαντική μερίδα του κόσμου οι οποίοι προσδοκούσαν ένα εύκολο κέρδος.

Η καθαρά κερδοσκοπική φάση του χρηματιστηρίου της Ν. Υ. άρχισε τον Μάρτιο του 1928.

Οι αισιόδοξες δηλώσεις των επιχειρηματιών για το μέλλον της οικονομίας τροφοδοτούσαν την κερδοσκοπία.

Στις 12 Ιουνίου σημειώθηκε η πρώτη υποχώρηση του δείκτη κατά 23 μονάδες.

Ωστόσο η άνοδος ξαναρχίζει από τον Ιούλιο ανάμεσα σε προεκλογικές υποσχέσεις για ευημερία και συνεχή οικονομική ανάπτυξη.

Το χρονικό της χρηματιστηριακής κρίσης του 1929 (2) Call Loans

Οι τράπεζες έδιναν βραχυπρόθεσμα δάνεια για αγορά μετοχών με επιτόκιο 12% ενώ τα χρηματιστηριακά γραφεία δάνειζαν τους πελάτες τους για να τοποθετηθούν στο χρηματιστήριο λαμβάνοντας ως εγγύηση τις αγορασμένες μετοχές.

Η πρακτική των Call Loans που χρησιμοποιούνταν για την αγορά των μετοχών επέτρεπε την κερδοσκοπία επί χρεογράφων με την καταβολή του 10% της αξίας τους.

Ο μηχανισμός ήταν απλός: ο αγοραστής τακτοποιεί το 10% της τιμής της μετοχής ενώ δανείζεται το υπόλοιπο 90% από τον χρηματιστή του. Ο τελευταίος πάλι προμηθεύεται το εν λόγω ποσόν από τράπεζες, δανειζόμενος και ο ίδιος χρήματα μέρα με τη μέρα (on call).

Την περίοδο 1928-1929 έγινε συστηματική χρήση της αγοράς με περιθώρια κέρδους, ενώ ο δανεισμός στους χρηματιστές εξελίχθηκε ταχύτατα.

4.430 δις \$ στις 31/12/1927

6.440 δις \$ στις 31/12/1928

8.525 δις \$ στις 4/10/1929

Σύμφωνα με εκτιμήσεις του 1934 στο 1,5 εκατομμύρια ατόμων που διέθεταν τίτλους στο χρηματιστήριο της Ν.Υ. τα 600.000 τουλάχιστον διενεργούσαν αγορά με περιθώριο κέρδους κατά το 1929.

Ωστόσο ο μηχανισμός των call loans για να λειτουργήσει απαιτεί μια και μόνη προϋπόθεση: πρέπει οι αξίες πάντα να ανεβαίνουν.

Το χρονικό της χρηματιστηριακής κρίσης του 1929

(3)

Η κερδοσκοπία εκτός ελέγχου

Η κερδοσκοπία τρέφεται από τον ίδιο της τον εαυτό.

Αρχικά, μία ευνοϊκή εξέλιξη των συναλλαγών επιτρέπει την προσδοκία αυξημένων μερισμάτων και άρα τονώνει τις μεταβιβάσεις μετοχών οι τιμές των οποίων ανεβαίνουν· στη συνέχεια και στο μέτρο που η εξέλιξη των τιμών επιτρέπει την πραγματοποίηση κερδών μέσω αγορών και μεταπωλήσεων, η αγορά χάνει κάποια στιγμή από τα μάτια της τα τοκομερίδια.

Η έκταση της κερδοσκοπίας ασκούσε έντονη πίεση στο διεθνές πιστωτικό σύστημα και ιδιαίτερα στη χρηματαγορά του Λονδίνου, καθώς μεταφέρονταν στη Νέα Υόρκη ξένα κεφάλαια που χρησιμοποιούνταν άμεσα για την αγορά μετοχών είτε για τη χρηματοδότηση επενδυτικών εταιρειών είτε για call loans.

Το 1929 προσπάθεια των νομισματικών αρχών να αναχαιτίσουν τις εξελίξεις με την άνοδο των επιτοκίων απέτυχε, η αγορά συνέχισε την ξέφρενη πορεία της.

Το χρονικό της χρηματιστηριακής κρίσης του 1929 (4) Μια εύθραυστη ψυχολογία

Όμως η χαρακτηριστική ευφορία που διαπνέει ένα κερδοσκοπικό boom αποκαλύπτει παράλληλα και μια εύθραυστη ψυχολογία στο βαθμό που παραγνωρίζει το πραγματικό αντίκρισμα των μετοχών – εργοστάσια, μηχανές, αποθέματα εμπορευμάτων.

Έτσι η συμπεριφορά του κεφαλαίου αλλά και του κοινού βρίσκεται στο έλεος και του ελάχιστου ακόμη ατοπήματος που ενδέχεται να διαπραχθεί στο εποικοδόμημα.

Αρκεί ορισμένοι μεγαλομέτοχοι, με οποιοδήποτε πρόσχημα, να αρχίσουν να πωλούν και να αποσύρονται από την αγορά, για να παγώσει η άνοδος.

Τότε η μια πτώση φέρνει την άλλη και ο καθένας προσπαθεί να διασώσει το δικό του μερίδιο πουλώντας και φέρνοντας έτσι ακόμα πιο κοντά την κατάρρευση και άρα τη γενική καταστροφή.

Το χρονικό της χρηματιστηριακής κρίσης του 1929 (5) Οι ενδείξεις του Κραχ

Το 1929 πρόφαση της κατάρρευσης στη Ν.Υ. στάθηκε η δόλια χρεοκοπία, στις 20 Σεπτεμβρίου, ενός επιχειρηματία του Clarence Hatry, που είχε καταφέρει να επιβληθεί με κομπίνες.

Στις αρχές Οκτωβρίου 1929 ο πρόεδρος του Federal Reserve Mitchell δήλωνε ότι η κατάσταση της αμερικάνικης βιομηχανίας είναι ικανοποιητική και ότι η άνοδος του χρηματιστηρίου θα συνεχισθεί.

Στις 15 Οκτωβρίου έλεγε ότι η άνοδος των μετοχών στηρίζεται σε μια υγιή βάση δεδομένης της ευημερίας της χώρας.

Όμως ήδη από το καλοκαίρι του 1929 είχε ήδη αρχίσει η πτώση των τιμών χονδρικής πώλησης και το σταμάτημα της βιομηχανικής ανάπτυξης στην Βρετανία, την Γερμανία και τις ΗΠΑ.

Όσον αφορά την γεωργική κρίση αυτή είχε εκδηλωθεί, όπως είπαμε, πολύ πριν το 1929 (ειδικότερα στις ΗΠΑ).

Στις ΗΠΑ η παραγωγή αυτοκινήτων τον Σεπτέμβριο πέφτει στα 416 χιλ. κομμάτια από 622 χιλ που βρισκόταν τον Μάρτιο καταγράφοντας μια πτώση του 33%.

Το χρονικό της χρηματιστηριακής κρίσης του 1929

Το κραχ

Οι πρώτες πτωτικές τάσεις στο χρηματιστήριο εμφανίστηκαν από τις αρχές Οκτωβρίου.

Ωστόσο η μεγάλη πτώση άρχισε την Πέμπτη 24 Οκτωβρίου όταν εκδηλώθηκε προσφορά 12.894.650 μετοχών απέναντι σε μηδαμινή προσφορά.

Οι τράπεζες επεμβαίνουν για να αναχαιτίσουν την πτώση και αποκαθιστούν προς στιγμήν την ηρεμία.

Στο τέλος της συνεδρίας η πτώση των μετοχών κυμαίνεται από 12 έως 25 μονάδες.

Την Παρασκευή και το Σάββατο όλη πιστεύουν ότι η κρίση έχει ξεπεραστεί.

Την Δευτέρα 28 Οκτωβρίου η πτώση ξεκινά χωρίς κανείς να μπορεί να την αποτρέψει.

Η προσφορά φτάνει τους 9.250.000 και ο δείκτης βιομηχανικών μετοχών του N.Y. Times πέφτει κατά 49 μονάδες.

Οι τραπεζίτες προσπαθούν να καθησυχάσουν τους επενδυτές χωρίς ωστόσο εκείνοι να προβαίνουν σε αγορές.

Η επόμενη ημέρα Τρίτη 29 Οκτωβρίου καταγράφηκε ως η χειρότερη στην μέχρι τότε ιστορία του χρηματιστηρίου της Ν.Υ.

Οι προσφερόμενοι τίτλοι ανήλθαν στα 33 εκατομμύρια και η πτώση του γενικού δείκτη ήταν της τάξης του 12%.

Από τον Οκτώβριο του 1929 μέχρι τον Ιούλιο του 1932 ο δείκτης N.Y. Times έπεσε κατά 77%.

Η μεγάλη ύφεση είχε αρχίσει.

Η Μεγάλη Ύφεση

Οι συνέπειες

Σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα η δραματική κρίση απλώθηκε στην άλλη σημαντική βιομηχανική χώρα τη Γερμανία..

Η βιομηχανική παραγωγή των ΗΠΑ στην περίοδο 1929-1931 μειώθηκε κατά το ένα τρίτο ενώ το ίδιο συνέβη και στη Γερμανία.

Το Εθνικό Εισόδημα των ΗΠΑ από 87,4 δις. \$ το 1929 έπεσε στα 39,6 δις. \$ το 1933. 5096 τράπεζες αναστέλλουν τις πληρωμές τους από το 1929 μέχρι το 1932.

Όμως αυτοί που χτυπήθηκαν περισσότερο από την κρίση ήταν οι κλάδοι αιχμής.

Έτσι στις ΗΠΑ, οι πωλήσεις της Westinghouse, της μεγάλης ηλεκτρικής εταιρίας μειώθηκαν κατά τα δύο τρίτα στην περίοδο 1929-1933.

Η κρίση επηρέασε και τον ήδη προβληματικό πρωτογενή τομέα.

Οι τιμές των τροφίμων και των πρώτων υλών που δεν μπορούσαν να στηριχτούν με τη δημιουργία αποθεμάτων κατακρημνίστηκαν .

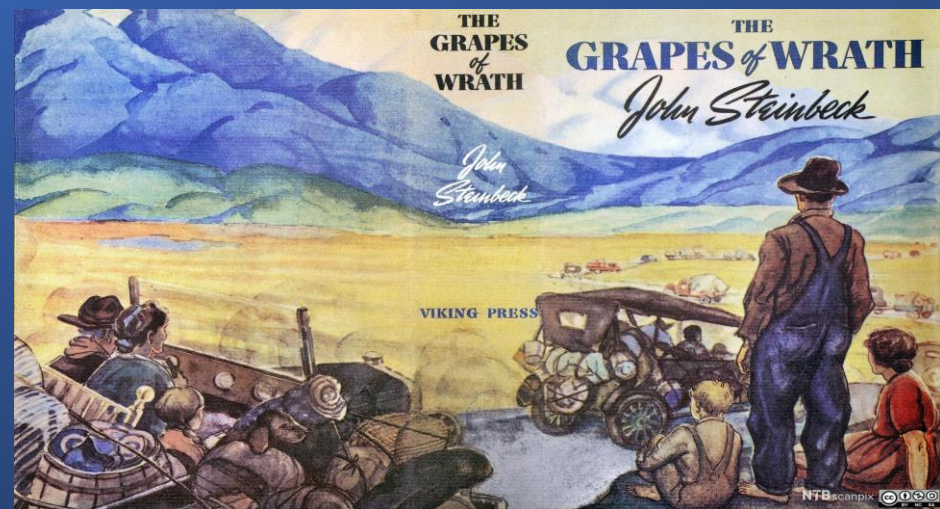
Η τιμή του τσαγιού και του σταριού έπεσε κατά 70% ενώ η τιμή του μεταξιού κατά 80%.

Το γεγονός αυτό κατέστρεψε την οικονομία των χωρών που το διεθνές εμπόριο τους εξαρτιόταν από λίγα πρωτογενή προϊόντα και έκανε την κρίση παγκόσμια.

Η κρίση αυτή είναι μοναδική για την διάρκειά της, την έκταση της και τα αποτελέσματά της.

Ποτέ δεν μπόρεσε να σβηστεί από την μνήμη των ανθρώπων και των κυβερνήσεων.

Ενέπνευσε συγγραφείς όπως τον J. Steinbeck "στα σταφύλια της οργής".

Η Μεγάλη Ύφεση

Οι συνέπειες

Ανεργία

(1)

Η πρωταρχική κοινωνική συνέπεια της κρίσης ήταν η ανεργία που έφτασε σε άνευ προηγουμένου επίπεδα και για διάστημα μεγαλύτερο από όσο θα περίμενε κανείς.

Στη χειρότερη περίοδο της Ύφεσης (1932-33) το 30% του εργατικού δυναμικού στη Γερμανία, το 29% στην Αυστρία το 27% στις ΗΠΑ το 22-23% στη Βρετανία και στο Βέλγιο βρέθηκε άνεργο. του εργατικού δυναμικού.

Παρά την ανάπτυξη που σημειώθηκε μετά το 1933 η ανεργία δεν μειώθηκε κάτω από το 20% στις ΗΠΑ και την Αυστρία και κάτω από το 16% στην Βρετανία και τη Σουηδία.

Την ίδια εποχή επιβάλλεται μείωση των ωραρίων με αντίστοιχη μείωση των αποδοχών.

Στην βιομηχανία των ΗΠΑ την περίοδο 1929-1933 τα ωράρια μειώθηκαν κατά 20% ενώ οι αποδοχές κατά 45%.

Επρόκειτο περισσότερο για καταμερισμό ανεργίας παρά για καταμερισμό εργασίας.

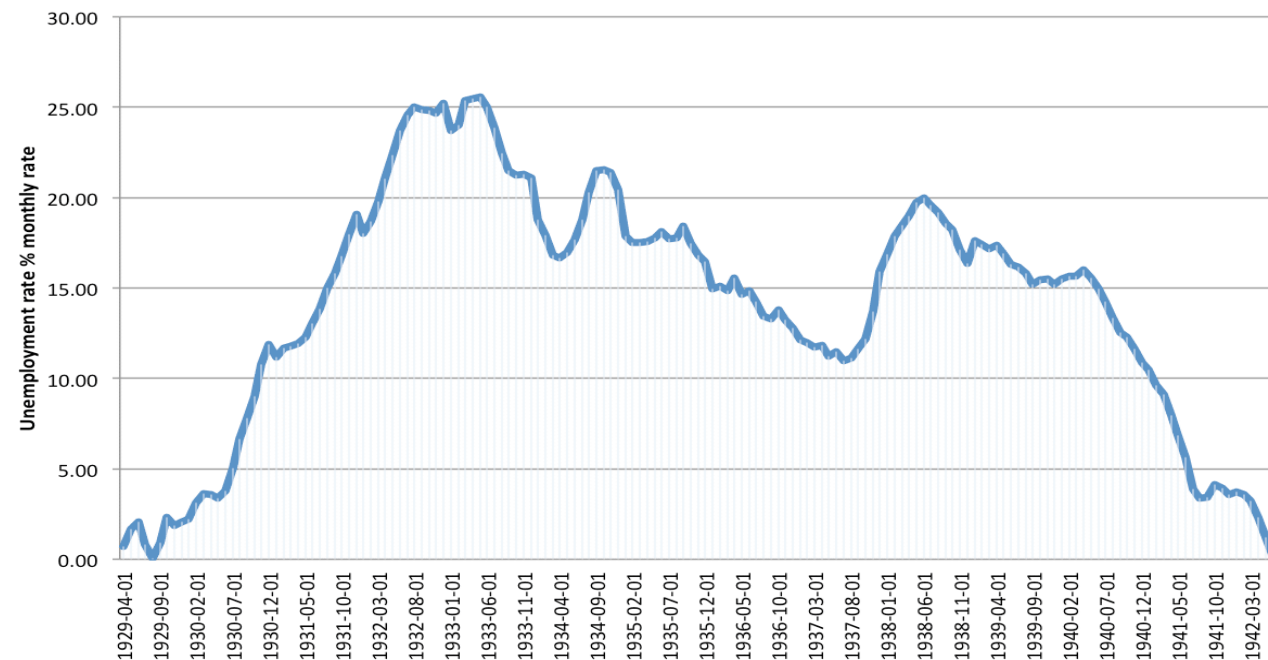
Ουδέποτε υπήρξε στη ζωή των εργαζομένων τέτοια μεγάλη οικονομική καταστροφή.

Germany's Great Depression (Unemployment)

Year	Germany	
	Number	Percentage
1930	3,075,580	—
1931	4,519,704	23.7%
1932	5,575,492	30.1
1933	4,804,428	25.8
1934	2,718,309	14.5
1935	2,151,039	11.6
1936	1,592,655	8.1
1937	912,312	4.5
1938 (June)	429,475	2.0

US unemployment rate in the Great Depression

Η Μεγάλη Ύφεση

Οι συνέπειες

Ανεργία

(2)

Για την πλειονότητα του πληθυσμού των βιομηχανοποιημένων χωρών, η Μεγάλη Ύφεση σήμαινε πάνω από όλα την τραυματική εμπειρία της μαζικής ανεργίας και το φόβο της ανασφάλεια.

Μπορεί η πλειονότητα του εργατικού δυναμικού που είχε απασχόληση ακόμα και στις χειρότερες στιγμές της κρίσης να περνούσε σημαντικά καλύτερα εφόσον οι τιμές ειδικότερα των τροφίμων έπεφταν με ταχύτερο ρυθμό σε σχέση με οτιδήποτε άλλο στα χρόνια της Ύφεσης.

Όμως η εικόνα που κυριαρχούσε ήταν τα συσσίτια για τους φτωχούς, η εμφάνιση των παραγκουπόλεων για τους άστεγους, οι πορείες των πεινασμένων που ξεκινούσαν από τις ανενεργές πλέον βιομηχανικές περιοχές όπου οι μεταλλουργίες και τα ναυπηγεία είχαν πάψει να λειτουργούν.

Οι νεκροί από πείνα έφτασαν τους 29 στην Ν.Υ. του 1933 ενώ πολλαπλασιάστηκαν λόγω της ασιτίας τα κρούσματα σκορβούτου, ραχίτιδας και δερματικών νόσων.

Την κατάσταση επιβάρυνε και η απουσία συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης.

Ο μόνος τομέας που θριάμβευσε ήταν η βιομηχανία του Χόλυγουντ..

Οι τεράστιοι κινηματογράφοι ξεπήδησαν σαν παλάτια ονείρου στις γκρίζες πόλεις όπου τις μάστιζε η μαζική ανεργία
Το γεγονός αυτό δεν αποτελεί έκπληξη γιατί τα εισιτήρια του κινηματογράφου ήταν εκπληκτικά φτηνά και οι άνεργοι είχαν ανάγκη να ονειρευτούν και να ξεχάσουν.

MOVIES AND THE GREAT DEPRESSION

Movies provided many Americans an escape from Depression-era realities

Η Μεγάλη Ύφεση Η ανάδυση των αντι-αποικιακών κινημάτων

Στο μεγάλο παγκόσμιο αποικιακό τομέα, η ύφεση προκάλεσε έντονη αύξηση της αντι-ιμπεριαλιστικής δραστηριότητας, εν μέρει λόγω της κατάρρευσης των τιμών των εμπορευμάτων από τα οποία εξαρτώντο οι αποικιακές οικονομίες, εν μέρει διότι οι ίδιες οι μητροπολιτικές χώρες έσπευσαν να προστατεύσουν τη δική τους γεωργία ανεξάρτητα από τα αποτελέσματα που θα είχε μια τέτοια πολιτική στις οικονομίες των αποικιών τους.

Η Μεγάλη Ύφεση

Η υπονόμευση των θεμελίων του Καπιταλιστικού Συστήματος

Από οικονομική άποψη αυτά που χτυπήθηκαν περισσότερο ήταν το κέρδος και η αποδοτικότητα του κεφαλαίου, με άλλα λόγια τα θεμέλια του καπιταλιστικού συστήματος.

Το 1929, 728 βιομηχανικές και εμπορικές εταιρίες στις ΗΠΑ είχαν πραγματοποιήσει κέρδη 3 εκατ. δολαρίων.

Το 1932 το έλλειμμα τους ξεπερνούσε τα 10 εκατ. δολάρια.

Όλες λοιπόν οι προσπάθειες (θεραπείες αποσκοπούσαν) συνέκλιναν προς την κατεύθυνση της αναγέννησης του κέρδους το οποίο σε καμιά προηγούμενη κρίση δεν είχε πληγεί τόσο πολύ.

Η Μεγάλη Ύφεση

Η Αντιμέτωπιση της Κρίσης

(1)

1. Άμεση κρατική βοήθεια στους προβληματικούς τομείς υπό την μορφή επιχορηγήσεων.

Οι κυβερνήσεις ανέλαβαν ειδικότερα να προστατεύσουν τον αγροτικό τομέα.

Εγγυήθηκαν τις τιμές των αγροτικών προϊόντων, αγόρασαν τα πλεονάσματα και τα κατέστρεψαν (όπως θα δούμε πιο κάτω) επιδότησαν τους καλλιεργητές να μη παράγουν.

2. Καταστροφή των βιομηχανικών και αγροτικών πλεονασμάτων και των απούλητων αποθεμάτων.

Αδυναμία να διανεμηθούν τα αποθέματα αυτά στους άνεργους με το επιχείρημα ότι κάθε διανομή θα επιτάχυνε ακόμη περισσότερο την μείωση των τιμών και των κερδών.

"Τα παιδιά που είχαν προσβληθεί από πελλάγρα έπρεπε να πεθάνουν επειδή κάθε πορτοκάλι έπρεπε να αποφέρει κέρδος..." (Steinbeck)

3. Πολιτική κατασκευής μεγάλων δημοσίων έργων για την μείωση της ανεργίας.

Η πολιτική των δημοσίων έργων αποσκοπούσε στην τόνωση της ενεργού ζήτησης (δημιουργία καταναλωτών).

Το γεγονός αυτό σημαδεύει την αρχή της κρατικής παρέμβασης στην οικονομική ζωή.

Η Μεγάλη Ύφεση

Η Αντιμετώπιση της Κρίσης

(2)

4. Αυστηρή προστατευτική πολιτική που από το 1930 συνοδεύτηκε από την επιστροφή στους ποσοτικούς περιορισμούς των εισαγωγών.(neomercantilisme). Σε ορισμένα κράτη (Ναζιστική Γερμανία, Ιταλία του Μουσολίνι, Ιαπωνία) αναπτύσσονταν πολιτικές που έφταναν μέχρι την οικονομική αυτάρκεια. Κλειστό οικονομικό κύκλωμα, σε συνδυασμό με μείωση των εισαγωγών και προσπάθεια για αύξηση των εξαγωγών.

Τα μέσα για την επίτευξη της πολιτικής αυτής ήταν ο κρατικός έλεγχος της κίνησης των κεφαλαίων και των εμπορευμάτων.

Λόγω της δυσκολιών στις πληρωμές, οι χώρες στράφηκαν στο εμπόριο αντιπραγματισμού, δηλαδή πλήρωναν η μια την άλλη σε είδος.

Η Γερμανία έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην υιοθέτηση αυτών των ρυθμίσεων εισάγοντας τις διμερείς συμφωνίες συμψηφισμού των συναλλαγών (clearing). Η Γαλλία ήταν η πρώτη χώρα που εισήγαγε ποσοστώσεις εισαγωγών και άδειες εισαγωγών που έγιναν η πιο διαδεδομένη μέθοδος προστασίας των εγχώριων αγορών.

Οι ποσοστώσεις στις εισαγωγές ήταν πιο καταστροφικές στο διεθνές εμπόριο από τους δασμούς, δεδομένου ότι μια ποσόστωση περιορίζει άμεσα το όριο των επιτρεπτών εισαγωγών και λειτουργεί έτσι ανεξάρτητα από το μηχανισμό των τιμών.

Ακόμη και η Μεγάλη Βρετανία εγκατέλειψε το ελεύθερο εμπόριο το 1931, πράγμα που αποτελούσε το κεντρικό στοιχείο της βρετανικής οικονομικής ταυτότητας από το 1840.

Η Μεγάλη Ύφεση

Η Αντιμετώπιση της Κρίσης

(3)

5. Ρύθμιση της παραγωγής και των εξωτερικών ανταλλαγών με την βοήθεια της κρατικής παρέμβασης. (Διευθυνόμενη οικονομία).

Το κράτος επεξέτεινε ευρύτατα το ρόλο του ως ρυθμιστής, χρηματοδότης και αγοραστής ενός συνεχώς αυξανόμενου μεριδίου της παραγωγής, καθώς επίσης και το ρόλο του ως ιδιοκτήτης μεγάλων τμημάτων της οικονομίας.

Στο πλαίσιο της διευθυνόμενης οικονομίας οι παλιές (παραδοσιακές) σχέσεις μεταξύ της πολιτικής ηγεσίας και των οικονομικών παραγόντων έγιναν ακόμη πιο στενές.

Όταν τα ιδιωτικά συμφέροντα αποδεικνύονταν ανίκανα να συνεχίσουν την εκμετάλλευση ενός σημαντικού τομέα της οικονομία ανέλαμβανε το κράτος ως επιχειρηματίας και διαχειριστής. (Εθνικοποιήσεις ή κρατικοποιήσεις, ή συμμετοχικοί έλεγχοι του κράτους στους σιδηροδρόμους, στις τράπεζες ή σε στρατηγικές βιομηχανίες.

Έτσι ο καπιταλισμός εμφανίζεται με νέες μορφές διατηρώντας ωστόσο τις βασικές του δομές.

Έως τα μέσα της δεκαετίας του 1930, η κρατική παρέμβαση και ο έλεγχος των οικονομιών είχαν αυξηθεί μαζί με τις προετοιμασίες για πόλεμο.

Οι δαπάνες των εξοπλισμών σε πραγματικές τιμές αυξήθηκαν αισθητά σε ολόκληρη την Ευρώπη: 470% στη Γερμανία, 250% στη Μ. Βρετανία, 370% στη Σοβιετική Ένωση κ.α.

Η Μεγάλη Ύφεση

Η κατάρρευση της Οικονομικής Ορθοδοξίας

Σε πολιτικό και θεωρητικό επίπεδο η μεγάλη ύφεση κατέστρεψε τον οικονομικό φιλελευθερισμό για μισό αιώνα.

Οι Ορθοδοξίες της καθαρόαιμης ελεύθερης αγοράς είχαν χάσει κάθε ίχνος αξιοπιστίας στα χρόνια της μεγάλης ύφεσης.

Ωστόσο κατά περίεργο τρόπο έφτασαν να κυριαρχούν πάλι σε μια περίοδο ύφεσης στα τέλη της δεκαετίας του '80 και στις αρχές του '90.

Και στην περίπτωση αυτή με αμφισβητούμενα αποτελέσματα. Όμως τι να ήταν άραγε μια "ελεύθερη οικονομία της αγοράς" όταν στην οικονομία κυριαρχούσαν όλο και περισσότερο τεράστιες επιχειρήσεις που ακύρωναν κάθε νόημα της φράσης "ελεύθερος ανταγωνισμός".

Με άλλα λόγια ο παλιομοδίτικος φιλελευθερισμός ήταν νεκρός ή φάνηκε καταδικασμένος.

Η Μεγάλη Ύφεση

Οι τρεις επιλογές

Τώρα για την οικονομικό-πολιτική ηγεμονία ανταγωνίζονταν τώρα τρεις επιλογές.

Η μία ήταν ο κομμουνισμός. Στο κάτω-κάτω η ΕΣΣΔ ήταν η μόνη χώρα που φάνηκε να είναι απρόσβλητη από τη Κρίση.

Ενώ ο υπόλοιπος κόσμος, ή τουλάχιστον ο φιλελεύθερος δυτικός καπιταλισμός, παρέμεινε σε στασιμότητα, η ΕΣΣΔ προωθούσε μια ταχύτατη εκβιομηχάνιση με τα νέα της Πενταετή Πλάνα.

Από το 1929 έως το 1940 η σοβιετική βιομηχανική παραγωγή τουλάχιστον τριπλασιάστηκε. Κι επιπλέον δεν υπήρχε ανεργία.

Τα επιτεύγματα αυτά εντυπωσίασαν τους ξένους παρατηρητές κάθε ιδεολογικής απόχρωσης περισσότερο από τον ορατό πρωτογονισμό και την αναποτελεσματικότητα της σοβιετικής οικονομίας ή τη σκαιά και βάναυση κολεκτιβοποίηση και μαζική καταπίεση του Στάλιν.

Η δεύτερη επιλογή εμφανίζεται με τη μορφή ενός καπιταλισμού από τη πίστη του στα άριστα αποτελέσματα της ελεύθερης αγοράς και μεταρρυθμισμένου μετά από ένα είδους διαρκούς διασύνδεσης με τη μετριοπαθή σοσιαλδημοκρατία των μη κομμουνιστικών εργατικών κινημάτων.

Μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο η επιλογή αυτή αποδείχθηκε η πιο αποτελεσματική.

Η τρίτη επιλογή ήταν ο φασισμός που η Ύφεση μετέβαλε σε παγκόσμιο κίνημα, και για την ακρίβεια σε παγκόσμιο κίνδυνο.

Ο φασισμός στη γερμανική του έκδοση (Εθνικοσοσιαλισμός) άντλησε τόσο από τη γερμανική πνευματική παράδοση, η οποία (σε αντίθεση με την αυστριακή) ήταν εχθρική απέναντι στις νεοκλασικές θεωρίες του οικονομικού φιλελευθερισμού που είχαν γίνει διεθνώς η ορθοδοξία από τη δεκαετία του 1880 και μετά, όσο και από μια αδίστακτη κυβέρνηση που ήταν αποφασισμένη να εξαλείψει την ανεργία με κάθε τίμημα.

Η Μεγάλη Ύφεση

Η όξυνση των διεθνών ανταγωνισμών (1)

Παράλληλα με την εφαρμογή των οικονομικών μέτρων που αποσκοπούσαν στην επανεμφάνιση του κέρδους στο εσωτερικό των χωρών, εμφανίζεται και μια νέα διεθνής πολιτική η οποία θα αποδειχθεί καθοριστική για το μέλλον του κόσμου.

Η πολιτική αυτή μεταφράζεται σε ένα ανελέητο ανταγωνισμό για την κατάκτηση των διεθνών αγορών εμπορευμάτων και κεφαλαίων και τον έλεγχο των πηγών των πρώτων υλών.

Στο πλαίσιο αυτών των ανταγωνισμών διαγράφονται καθαρά τα σύνορα των δύο συνασπισμών.

Από την μια μεριά βρίσκονται τα κράτη που επλήγησαν περισσότερο από την οικονομική κρίση, Γερμανία, Ιταλία, Ιαπωνία.

Τα κράτη αυτά παρουσιάζουν έλλειμμα στις εξωτερικές τους συναλλαγές, ενώ καταφεύγουν σε ακραίες μορφές αυταρχικής οικονομικής πολιτικής στο εσωτερικό και εξωτερικής επιθετικότητας. Πολιτικές δηλαδή οι οποίες αποδίδονται με τον γενικό όρο του φασισμού.

Η Μεγάλη Ύφεση

Η όξυνση των διεθνών ανταγωνισμών (2)

Από την άλλη τοποθετούνται τα κράτη που διαθέτουν αποθέματα χρυσού, άφθονες πρώτες ύλες και αποικιακές αγορές, όπως είναι η Αγγλία, η Γαλλία, και οι ΗΠΑ.

Οι οικονομικοί ανταγωνισμοί έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διάσπαση του καπιταλιστικού κόσμου σε δύο ανατιθέμενους συνασπισμούς τις παραμονές του Β' Παγκοσμίου πολέμου.

Ο ηγέτης του Ιταλικού Εθνικιστικού Κόμματος Enrico Corradini «μετέφρασε» τη μαρξιστική έννοια της ταξικής σύγκρουσης σε μια εθνιστική έννοια της διεθνούς ταξικής σύγκρουσης ανάμεσα στα «προλεταριακά» και τα «αστικά» έθνη.

Ο Χίτλερ, επίσης, συνήθιζε να διακρίνει μεταξύ προλεταριακών και πλουτοκρατικών κρατών που βρίσκονταν σε αντιπαράθεση.